

Сливка Р., Глуханюк Б., Просторові прояви військового урбіциду на пострадянському просторі // Регіон-2017: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Харків, 19-20 вересня 2017 р.). – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – С. 63-65.

УДК 911.3

ПОШИРЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО УРБІЦИДУ В ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ

Р.Р. Сливка, Б.В. Глуханюк

romanslyvka@i.ua; h.bohdnna94@gmail.com

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,

м. Івано-Франківськ, Україна

Військовий конфлікт на Сході України просторово охоплює міське середовище. Аеропорт Донецька, промзона Авдіївки, Іловайськ, Дебальцеве, Мар'їнка, Слов'янськ, Станиця Луганська, інші міста і селища поблизу лінії протистояння стали театром військових дій між українськими військовими підрозділами та підтримуваними Росією сепаратистами. Трагічними матеріальними наслідками та частиною інформаційного образу зони бойових дій стали зруйновані житлові та адміністративні будинки, знищені підприємства та об'єкти інфраструктури. У період пост-конфліктної відбудови постане питання масштабної відбудови міст Донбасу. Тому надзвичайно важливим завданням географів є вивчення прикладів конфліктів пострадянського простору, які за театр військових дій мали міське середовище.

Урбіцид є терміном, що дослівно означає «насильство проти міст». Загибель міст описана у Біблії, історичним фактом є руйнування Єрусалиму під час Першої Юдейської війни (66-71 р. н.е.), політичні і особисті мотиви керували київською княгинею Ольгою, яка знищила місто Іскоростень. За Х'юїтом, міста характеризуються високою вразливістю до руйнування як унаслідок проходження військових дій на їх території, так і у випадку війни на відстані, що проявляється у можливості терористичних атак, наслідком яких є руйнування, страх і непевне майбутнє. Поняття урбіциду окреслює дещо поза руйнівними наслідками, а саме: усвідомлене значне порушення прав людини чи злочини війни [9, р. 366].

У контексті наслідків військових конфліктів даний термін запропонував використовувати Берман (1996). Згідно його визначення, "урбіцид" є деструктивним феноменом, що відображає фізичне знищення міста чи його частин [4]. Бонайн кваліфікує урбіцид як особливу політику і стратегію руйнування міських структур і міста загалом з метою контролю, придушення і дискримінації його населення [6, р. 85]. Егню зазначає, що логіка руйнування міського середовища пов'язана не тільки з бажанням завдати матеріальні збитки, але і з намаганням зламати волю супротивника до боротьби [2]. Низка географів приділяють увагу просторовим особливостям урбіциду [7, 8, 10].

Вирізняють дві головні групи причин урбіциду: соціальні і природні [7]. Соціальні причини можуть бути зумовлені: 1. Випадковими, помилковими, неусвідомленими, ненавмисними діями (техногенні катастрофи); 2. Зовнішньою політичною та соціально-економічною кон'юктурою, насильницькими конфліктами; 3. Внутрішньою політикою формування міського простору (демлітаризація, деіндустріалізація, знищення міських нетрів та гетто, реконструкція занепалих районів заради їх ревіталізації, чи зміни функціонального призначення), або ж цілеспрямованими насильницькими діями (військові дії, етнічні чистки, депортації). У залежності від ступеня руйнування міського середовища внаслідок насильницького конфлікту можна виділити абсолютний урбіцид (місто втрачає своє функціональне значення), і обмежений урбіцид (місто спроможне відродити втрачене). У рамках обмеженого урбіциду виділяємо підтипи: 1. урбіцид з повним відновленням функціональної спроможності міста і довоєнної кількості населення; 2. урбіцид із повним відновленням функціональної спроможності міста та меншою, ніж 75 % від довоєнного чисельністю населення; 3. урбіцид із неповним відновленням функціональної спроможності міста та меншою, ніж 75 % від довоєнного чисельністю населення.

Урбіцид проявився у: 1) війні в Нагорному Карабасі (після 1991 – вірмено-азербайджанський територіальний конфлікт) 1988-1993 рр.; 2) абхазько-грузинській війні (1992-1993, 2008); 3) осетино-грузинському конфлікті (1991-1992, 2004, 2008); 4) першій (1994-1996) і другій (1999-2009) російсько-чеченські війнах; 5) війні у Донбасі (від 2014 і до сьогодні). Прикладом абсолютного

військового урбіциду є окуповані вірменськими силами міста Азербайджану Агдам і Фізулі (чисельність населення у 1991 відповідно – 39,2 і 17,5 тис.ос.), сучасний стан яких нагадує міста Хіросіма і Нагасакі після атомного бомбардування [3]. У публіцистичній літературі такі міста називають «міста-привиди». Вони входять у так звану «зону безпеки» самопроголошеного Нагорного Карабаху загальною площею 7634 км². Зараз конфлікт характеризується як заморожений з високою імовірністю ескалації, що унеможлиблює повернення азербайджанців-біженців та відбудову міста. Прикладом обмеженого урбіциду із повним відновленням функціональної спроможності міста є Степанакерт / Ханкенді (столиця самопроголошеної держави). Столичний статус і підтримка Вірменії та вірменської діаспори сприяли відродженню міста. Динаміка населення тут позитивна і відбулась компенсація довоєнної чисельності населення (56,9 тис.ос. у 1991 і 55,3 тис. ос. у 2015) [5]. До цього типу місто відносимо із застереженням, оскільки майже повністю знищеним є азербайджанське соціо-культурне середовище міста. Прикладом обмеженого урбіциду із повним відновленням функціональної спроможності міста та меншою, ніж 75 % від довоєнного чисельністю населення є місто Грозний, яке повністю відбудоване упродовж 2000-их, але все ж у ньому наявне населення становить тільки 73,4% від довоєнного періоду (397,2 тис.ос. у 1989 і 291,6 тис.ос. у 2017) [5]. Втраченим є багатоетнічне етнокультурне середовище міста. Прикладами обмеженого урбіциду із неповним відновленням функціональної спроможності та міського населення є столичні міста самопроголошених де-факто держав Абхазії і Південної Осетії – Сухумі (119,1 тис. ос. у 1991 та 62,9 тис. ос. у 2011) та Цхінвалі (42,3 тис. ос. у 1989 та 30,4 тис.ос. у 2015) [5]. Функціонування міст Абхазії і Південної Осетії значної мірою залежить від фінансової допомоги Росії та обслуговування російських військових баз (Очамчире, Гудаута, Ахолгорі / Ленінгорі). Занепаду зазнало шатарське містечко Ткварчелі і його пригород Акармара в Абхазії. Міські поселення Шуша, Джебраїл, Зангілан и Губадли були зруйновані вірменськими збройними силами під час війни. Зараз вони заселені виключно вірменами, частина з яких біженці і колоністи.

В Україні збройне протистояння триває із різним ступенем інтенсивності. Поблизу лінії розмежування проживають сотні тисяч цивільних осіб, які

перебувають в психологічній, політичній, соціальній і економічній ізоляції, що ускладнює можливості для розв'язання конфлікту. За даними Мінрегіонбуду України, станом на вересень 2014 р. у Донецькій області з 28 міст обласного підпорядкування (3,67 млн осіб) та 18 районів (650 тис. осіб), зазнали значних руйнувань 21 місто (3,39 млн. осіб) та 13 районів (520 тис. осіб). У Луганській області внаслідок бойових дій зазнали значних руйнувань 14 міст обласного підпорядкування (1,6 млн. осіб) та 8 районів (350 тис. осіб) (1, с.41).

Отже, аналіз військового урбіциду на пост-радянському просторі вказує на наявність численних прикладів негативних наслідків для урбогеосистем. У пост-конфліктний період фізичне відновлення міста не завжди відбувається паралельно із відновленням довоєнного соціо-культурного середовища та демографічного потенціалу. Травматичний досвід війни зберігається навіть у функціонально відроджених містах. Наслідки урбіциду повністю не подолані в жодному з колишніх і теперішніх міських театрів військових дій.

Список використаних джерел: 1. Стратегія відновлення Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрямки державної політики. – К., 2015. – 167 с. 2. Agnew J. *Killing for Cause? Geographies of War and Peace* / J. Agnew // *Annals of the Association of American Geographer*. – 2009. - № 5. – pp. 1054–1059. 3. *Armenian Vandalism: Azerbaijani Monuments in Captivity*. – Режим доступу до ресурсу: http://www.armenianvandalism.az/en_general.html 4. Berman M. *Falling Towers: City Life After Urbicide. Geography and Identity: Living and Exploring Geopolitics of Identity*. – *Maisonneuve Press, Washington, DC, 1996*. – с. 172–192. 5. Bespyatov Tim. – Режим доступу до ресурсу: <http://pop-stat.mashke.org> 6. Bonine M. *Middle East and North Africa*. / M. Bonine // *International Encyclopedia of Human Geography / Editors-in-Chief Rob Kitchin, and Nigel Thrift*. – Amsterdam: Elsevier, 2009. – Vol.4. – 2009. – P.82-88. 7. Coward M. *Urbicide in Bosnia* / M. Coward // *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics*. Blackwell, Oxford, 2004. – pp. 154–171. 8. Graham S. *Cities Under Siege: The New Military Urbanism* / S. Graham. – Verso, London-New York, 2011. – 402 p. 9. Hewitt K., *Proving Grounds of Urbicide: Civil and Urban Perspectives on the Bombing of Capital Cities*, *Geography and Environmental Studies Faculty Publications*. – 2009. – № 14. Режим доступу: http://scholars.wlu.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1013&context=geog_faculty 10. Slyvka R. *Spatial features of military urbicide in Ukraine [Електронний ресурс]* / R. Slyvka, I. Zakutynska // *Acta Geographica Silesiana*, 23. WNoZ UŚ, Sosnowiec, 2016, s. 97–109. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.wnoz.us.edu.pl/ags.php>.